

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความเสียหายด้านสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาใหญ่ของประเทศไทยในปัจจุบันที่เกิดต่อมนุษย์อย่างเห็นได้ชัด ในเรื่องปัญหาสุขภาพอนามัยและความปลอดภัยในชีวิตร่างกายในลักษณะต่างๆ เช่น การเกิดอาการเจ็บป่วยของประชาชนในชุมชนที่อยู่บริเวณ โรงงานอุตสาหกรรม ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาที่มีผลกระทบต่อผู้ที่ได้รับความเสียหายเป็นจำนวนมากและความเสียหายไม่ได้จำกัดอยู่แค่พื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง จะขยายไปเป็นบริเวณกว้างจึงถือได้ว่าเป็นปัญหาสำคัญในการดำรงอยู่ สิทธิในสิ่งแวดล้อมจึงเริ่มมีความสำคัญในการที่จะนำมาเป็นหลักเบื้องต้นในการพิจารณาถึงสิทธิที่ผู้เสียหายได้รับจากการก่อให้เกิดมลพิษนั้น ในปัจจุบันสิทธิสิ่งแวดล้อมได้มีการบัญญัติถึงสิทธิดังกล่าวไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550

สภาพปัญหาในการฟ้องเรียกค่าเสียหายทางแพ่งในคดีเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่ผ่านมาเกิดปัญหาแก่ผู้ที่ได้รับความเสียหายเป็นอย่างมาก เพราะการฟ้องคดีที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันผู้เสียหายสามารถนำคดีฟ้องต่อศาลยุติธรรมหรือศาลปกครองได้แล้วแต่กรณี ในการฟ้องเรียกค่าเสียหายทางแพ่งนั้นต้องฟ้องต่อศาลยุติธรรมซึ่งส่วนใหญ่จะตั้งอยู่บนกฎหมายลักษณะละเมิด การดำเนินคดีเป็นไปอย่างคดีแพ่งธรรมดา การพิจารณาก็เป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งซึ่งมีวิธีการที่ค่อนข้างยุ่งยากและล่าช้าซึ่งความเสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมบางกรณีเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว และความเสียหายแพร่กระจายไปอย่างรวดเร็ว จึงจำเป็นต้องมีวิธีการที่รวดเร็วเพื่อมิให้ความเสียหายนั้นเกิดขึ้นมากไปกว่าเดิมและถ้าหากการดำเนินการล่าช้าอาจจะเป็นการยากที่จะเยียวยาความเสียหายให้กลับมาเป็นดังเดิมได้

กฎหมายที่บัญญัติความรับผิดทางแพ่งที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะละเมิด ความรับผิดทางแพ่งตามพระราชบัญญัติซึ่งเป็นกฎหมายเฉพาะ บทบัญญัติที่สำคัญ เช่น พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 บัญญัติไว้ในมาตรา 96 และมาตรา 97 ซึ่งให้ผู้เป็นต้นเหตุแห่งความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่สิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติเป็นผู้จ่ายค่าเสียหาย พระราชบัญญัติวัดอุอันตราย พ.ศ. 2535 หมวด 3 กำหนดหน้าที่และความรับผิดทางแพ่งของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์ในวัดอุอันตราย

คดีสิ่งแวดล้อมมีลักษณะคดีและเจตนารมณ์ที่แตกต่างจากคดีแพ่งทั่วไป ซึ่งคดีสิ่งแวดล้อมต้องมีวิธีการแก้ไขเยียวยาที่รวดเร็ว ทันต่อเหตุการณ์ ความเสียหายที่เกิดขึ้นในคดีสิ่งแวดล้อมมักสร้างความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติเป็นจำนวนมาก และส่งผลกระทบต่อมนุษย์ค่อนข้างรุนแรงหากปล่อยให้ระยะเวลาเนิ่นนานออกไปอาจยากที่จะแก้ไขให้กลับสู่สภาพปกติ จึงสมควรให้มีกระบวนการพิจารณาที่เอื้อต่อการใช้สิทธิของผู้เสียหายให้ได้รับการแก้ไขเยียวยาด้วยความรวดเร็ว ประหยัดและมีประสิทธิภาพ เพื่อเป็นการเข้าถึงความยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อม

ในการดำเนินคดีสิ่งแวดล้อมในกรณีความรับผิดชอบแพ่งยังมีปัญหาในการฟ้องคดีและเรียกค่าเสียหายดังต่อไปนี้

1) ปัญหาเกี่ยวกับการฟ้องคดี

(1) ปัญหาการฟ้องคดีที่มีผู้เสียหายเป็นจำนวนมาก

เนื่องจากคดีสิ่งแวดล้อมมีความแตกต่างจากคดีแพ่งทั่วไป ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมนั้นมักจะมีผลกระทบต่อผู้ได้รับความเสียหายเป็นจำนวนมาก การดำเนินคดีแบบกลุ่มกรณีที่มีผู้เสียหายเป็นจำนวนมากเป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยแก้ปัญหาดังกล่าวได้ ในปัจจุบันกฎหมายของประเทศไทยที่บัญญัติถึงกฎเกณฑ์ในการดำเนินคดี ได้กำหนดการดำเนินคดีที่มีผู้เสียหายเป็นจำนวนมากไว้หลายกรณี ทั้งการเป็นคู่ความร่วม การร้องขอ การมอบอำนาจให้ดำเนินคดี และการรวมพิจารณาแต่ก็ยังคงเกิดปัญหาที่จะดำเนินคดีดังกล่าวได้ ผู้เสียหายทุกคนต้องเข้ามาเป็นคู่ความในคดีด้วยตนเองจึงยังเกิดความไม่สะดวกในการดำเนินคดีแก่ผู้เสียหายเป็นจำนวนมาก กฎหมายยังไม่มีหลักเกณฑ์ในการดำเนินคดีที่สะดวกและเหมาะสมสำหรับคดีที่มีผู้เสียหายเป็นจำนวนมากอย่างคดีสิ่งแวดล้อม ที่จะสามารถดำเนินคดีไปได้อย่างรวดเร็ว โดยที่ผู้เสียหายทุกคนไม่จำเป็นต้องเข้ามาเป็นคู่ความในคดี นอกจากนี้ ยังส่งผลไปถึงกรณีเรื่องผลของคำพิพากษาที่ไม่ผูกพันบุคคลภายนอกตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 145 การดำเนินคดีทั้งหลายดังที่ได้กล่าวมานั้นยังมีปัญหาในการดำเนินคดี ปัญหาในการดำเนินคดี คือ ผู้เสียหายทุกคนต้องเข้ามาเป็นคู่ความในคดีด้วยตนเองจึงเกิดความไม่สะดวกในการดำเนินคดีและ โดยเฉพาะประชาชนที่ด้อยโอกาสในสังคม การดำเนินแบบกลุ่มเป็นวิธีการหนึ่งที่ประหยัดเวลาและค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีทั้งยังช่วยลดความเสี่ยงความซ้ำซ้อนในการดำเนินคดีและยังส่งผลไปถึงเรื่องผลของคำพิพากษาที่ไม่ผูกพันบุคคลภายนอกคดีให้มีผลถึงบุคคลที่ได้รับความเสียหายในลักษณะเดียวกันแต่ไม่ได้เข้ามาดำเนินคดีเอง

(2) ปัญหาการฟ้อง

คดีสิ่งแวดล้อมเป็นคดีที่แตกต่างจากคดีละเมิดทั่วไป เนื่องจากความเสียหายแก่ชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สินที่เกิดจากการกระทำละเมิดที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมนั้นจะไม่ปรากฏให้เห็นชัดเจน เช่น หากโรงงานปล่อยมลพิษที่เป็นแอมโมเนียออกมาปนเปื้อนในสิ่งแวดล้อมทำให้ดินและพืชที่ชาวบ้านเพาะปลูกเสียหายจากสารปนเปื้อน โรงไฟฟ้าปล่อยอากาศเสียจนทำให้พืชผลทางการเกษตร และปศุสัตว์เสียหาย จนทำให้ประชาชนในพื้นที่เป็นโรคทางเดินหายใจ หรือโรงงานปล่อยน้ำเสียจนปลาที่ชาวบ้านเลี้ยงในกระชังตายก็เป็นการยากสำหรับผู้เสียหายที่จะพิสูจน์ได้ว่าความเสียหายเหล่านั้นมีสาเหตุมาจากแหล่งกำเนิดมลพิษแห่งใดแห่งหนึ่งโดยตรง ทั้งนี้ เพราะตามหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความของไทยที่กำหนดให้ ผู้ใดกล่าวอ้างผู้นั้นนำสืบ ผู้เสียหายยังคงต้องพิสูจน์ว่าความเสียหายเป็นผลหรือแพร์กระมาจากการรั่วไหลหรือแพร์กระจายของมลพิษการพิสูจน์ความเสียหายยังกระทำได้ยากขึ้นหากมีแหล่งกำเนิดมลพิษหลายแห่งในพื้นที่ ทำให้ไม่สามารถระบุได้ชัดเจนว่าแหล่งกำเนิดมลพิษใดแน่ที่ต้องรับผิดชอบ นอกจากนี้ในกรณีที่เป็นความเสียหายต่อสุขภาพ เช่น ปัญหาโรคทางเดินหายใจที่เกิดจากมลพิษทางอากาศของชาวบ้านแม่เมาะ หรือ โรคที่เกิดจากการบริโภคหรือใช้น้ำที่ปนเปื้อนจากสารตะกั่วของชาวบ้านคลิตี้ล่างความเสียหายจะไม่ปรากฏให้เห็นชัดเจนในเวลาอันสั้นจึงยังเป็นอุปสรรคต่อการพิสูจน์ความเสียหาย

เพราะฉะนั้น จึงเท่ากับเป็นภาระหน้าที่โดยตรงของโจทก์ที่จะต้องพิสูจน์ให้ศาลเชื่อว่าความเสียหายที่ได้รับนั้นเกิดจากการกระทำของจำเลยอันเป็นการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อจนก่อความเสียหายนั้น ซึ่งในทางปฏิบัติสร้างความยุ่งยากและลำบากแก่ผู้เสียหายที่จะหาพยานหลักฐานมายืนยันความผิด ทั้งนี้เนื่องจากปัจจัยการสะสมมลพิษในสิ่งแวดล้อมและปัจจัยการสะสมพิษในร่างกาย รวมถึงกระบวนการก่อให้เกิดความเสียหาย เช่น ในแหล่งมลพิษที่เป็นโรงงาน หมายถึง กระบวนการผลิตที่ยุ่งยาก ซับซ้อนและบางครั้งเป็นความลับทางการค้าที่ผู้เสียหายเป็นเพียงประชาชนย่อมไม่มีความสามารถที่จะหามาได้ ประกอบกับในทางการแพทย์ก็ไม่อาจยืนยันได้เสมอไปว่าโรคร้ายที่เกิดกับผู้เสียหายนั้นเป็นผลโดยตรงมาจากการกระทำของจำเลย จึงเท่ากับว่าแม้มีกฎหมายที่จะนำมาอ้างเพื่อฟ้องให้ผู้ละเมิดรับผิดชอบแต่ก็ยากที่จะชนะคดี

(3) ปัญหาเรื่องการแก้ไขคำพิพากษา

ปัญหานี้ เป็นกรณีของมาตรา 444 วรรคสอง ซึ่งบัญญัติว่า ถ้าในเวลาพิพากษาคดีเป็นพื้น วิสัยจะหยั่งรู้ได้แน่ๆ ว่าความเสียหายนั้นมีแท้จริงเพียงใดศาลจะกล่าวในคำพิพากษาว่ายังสงวนไว้ซึ่งสิทธิที่จะแก้ไขคำพิพากษานั้นอีกภายในระยะเวลาไม่เกิน 2 ปีก็ได้

การฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทนในทางละเมิดนั้น มีหลายกรณี เช่น ความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย สุขภาพ อนามัย ตามมาตรฐานสืบเนื่องมาจากการฟ้องร้องเรียกค่าสินไหมทดแทนในกรณีเสียหายแก่ร่างกายหรืออนามัย

ปัญหาของคดีสิ่งแวดล้อมนั้น อยู่ที่ความเสียหายในลักษณะที่สะสมซ่อนเร้นที่ผู้เสียหายไม่อาจหยั่งรู้ได้ในขณะฟ้องคดีถึงความเสียหายที่ตนได้รับว่าจะเป็นที่เท่าใด ความเจ็บป่วยสะสมจากสารพิษในร่างกายบางลักษณะ ต้องติดตามเฝ้าระวังความเสี่ยงของโรคอยู่ตลอดเวลาจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญอย่างหนึ่งที่จะพิสูจน์ความเสียหายว่าควรจะเป็นค่าเสียหายจำนวนเท่าใด แม้ว่าศาลจะพิพากษาสงวนไว้ซึ่งสิทธิเพื่อแก้ไขคำพิพากษาแล้วก็ตาม ระยะเวลาเพียงสองปีอาจไม่เพียงพอและไม่เหมาะสมกับคดีสิ่งแวดล้อม

ในปัจจุบัน คดีสิ่งแวดล้อมความเสียหายที่ไม่ปรากฏอาการ มีระยะเวลายาวกว่าสองปีได้ อย่างเช่น กรณีของโรงไฟฟ้าแม่เมาะ มีผู้ฟ้องคดีหลายสำนวนและในประเด็นของความเสียหายต่อ ชีวิต ร่างกาย อนามัย ที่ในขณะยื่นฟ้องไม่สามารถนำสืบได้ว่า ตนได้รับความเสียหายอย่างไร และได้รับความเสียหายเพียงใด ทำให้ไม่ได้รับการเยียวยาความเสียหายหรือในคดี คบอาร์ท-60 ซึ่งตามคำพิพากษานี้มีการวินิจฉัยถึงประเด็นของการใช้ดุลพินิจสงวนสิทธิแก้ไขคำพิพากษาไว้ แม้ว่าตามข้อเท็จจริงในคดีแพทย์จะลงความเห็นว่าต้องเฝ้าระวังติดตามอาการต่อไปอีกไม่น้อยกว่า 10-15 ปี แต่ศาลก็ยังคงต้องพิพากษาและสงวนไว้ซึ่งสิทธิที่จะแก้ไขคำพิพากษาได้ไม่เกิน 2 ปี

ดังนั้น หากความเสียหายเกิดขึ้นภายหลังศาลพิพากษาแล้วเป็นระยะเวลาเกินกว่า 2 ปี ผู้เสียหายก็ไม่อาจ ร้องขอศาลที่จะสงวนสิทธิแก้ไขคำพิพากษาได้อีก

2) ปัญหาการเรียกค่าเสียหาย

ปัญหาการกำหนดค่าสินไหมทดแทน ในคดีสิ่งแวดล้อมนั้น หากพิจารณาตามกฎหมายเฉพาะ เช่น พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 หรือ พระราชบัญญัติวัตถุอันตราย พ.ศ. 2535 ในการกำหนดค่าเสียหายยังคงอยู่บนพื้นฐานของกฎหมายลักษณะละเมิดโดยต้องเป็นไปตามบทบัญญัติ มาตรา 438 คือเป็นการเยียวยาความเสียหายตามความเป็นจริงให้ศาลกำหนดค่าเสียหายไปตามพฤติการณ์ และความร้ายแรงแห่งละเมิดจำกัดดุลพินิจศาลซึ่งไม่สามารถจะกำหนดค่าเสียหายให้สูงกว่าที่ผู้เสียหายควร ได้รับด้วยเหตุผลว่าวัตถุประสงค์ของการฟ้องคดีทางแพ่ง มิได้อยู่ที่การลงโทษผู้กระทำละเมิดทางแพ่ง แต่อยู่ที่การเยียวยาความเสียหายจึงไม่มีการนำหลักการใช้ค่าเสียหายเชิงลงโทษมาใช้บังคับกับคดีละเมิดที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

ในคดีสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีพฤติการณ์และความร้ายแรงของการก่อภัยเป็นความเสียหายอย่างมาก เช่น กรณีของชาวบ้านที่จังหวัดสมุทรสาครที่ได้รับผลกระทบจากการประกอบธุรกิจถ่านหินโดยผู้ประกอบธุรกิจ ได้นำเข้าถ่านหินมาจำหน่ายและเก็บกองไว้ในพื้นที่จังหวัดสมุทรสาครเป็น

จำนวนมากและมีได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขข้อบังคับในการขนถ่าย เก็บกอง หรือบำบัดของเสียอย่างเคร่งครัดตามกฎหมาย แต่กลับเจตนาละเลย ประมาทเลินเล่อ ปล่อยทิ้งของเสียลงสู่ ดิน แหล่งน้ำ ลำคลอง ถนนหนทาง โดยไม่มีการลงทุน ปรับปรุง แก้ไข หรือบรรเทาความเดือดร้อนให้กับชุมชน ตลอดระยะเวลาหลายปี โดยไม่มีความรับผิดชอบและใช้วิธียอมเสียค่าปรับ แทนการดำเนินการให้ถูกวิธี หรือกฎหมาย สร้างความเสียหายแก่ประชาชนและชุมชนอย่างกว้างขวางรวมทั้งสร้างมลภาวะที่เป็นพิษต่อสภาพแวดล้อม

ดังนั้น หากพบข้อเท็จจริงว่าผู้กระทำความผิด จงใจ หรือประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง ควรเปิดโอกาสให้ศาลกำหนดค่าเสียหายในเชิงลงโทษแก่ผู้ก่อมลพิษ ได้

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1.2.1 เพื่อศึกษาถึงแนวคิด หลักเกณฑ์ ทฤษฎี ที่เกี่ยวกับการฟ้องคดี เพื่อเรียกค่าเสียหายทางแพ่งในคดีสิ่งแวดล้อม และความแตกต่างระหว่างคดีละเมิดทั่วไป และคดีละเมิดที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

1.2.2 เพื่อศึกษาถึงมาตรการทางกฎหมายในการฟ้องคดี เพื่อเรียกค่าเสียหายทางแพ่งในคดี-สิ่งแวดล้อม โดยเปรียบเทียบของประเทศไทยและต่างประเทศ

1.2.3 เพื่อศึกษาถึงสภาพปัญหาเกี่ยวกับการฟ้องคดี ศาลพินิจศาล การเรียกค่าเสียหายและการบังคับตามคำพิพากษา

1.2.4 เพื่อศึกษาถึงแนวทางแก้ไขการฟ้องคดีและการเรียกค่าเสียหายทางแพ่งในคดี-สิ่งแวดล้อม

1.3 สมมุติฐานของการศึกษา

ความเสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมที่ต้องได้รับการแก้ไขเยียวยาโดยค่าสินไหมทดแทนในปัจจุบัน ยังตั้งอยู่บนหลักกฎหมายเรื่องละเมิดซึ่งไม่อาจที่จะแก้ไขเยียวยาผู้เสียหายได้อย่างมีประสิทธิภาพยังมีปัญหาข้อขัดข้องในวิธีพิจารณาและปัญหาเรื่องการกำหนดค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้เสียหาย และคดีสิ่งแวดล้อมมีลักษณะคดีและเจตนารมณ์แตกต่างจากคดีแพ่งทั่วไป หากมีกระบวนการพิจารณาคดีเป็นพิเศษ มีวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะ โดยมีหลักเกณฑ์ในการดำเนินกระบวนการพิจารณาที่ไม่เข้มงวดเกินไปนัก ให้อำนาจศาลที่จะใช้ดุลพินิจเพื่อให้เกิดความยุติธรรมตามข้อเท็จจริงแต่ละคดี และใช้กระบวนการที่ไม่ยุ่งยากจะทำให้ผู้ได้รับความเสียหายสามารถนำคดีมาสู่ศาลได้ง่ายขึ้น จึงควรมีการจัดทำวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมเพื่อนำมาใช้กับ

คดีสิ่งแวดล้อมในศาลยุติธรรม เพื่อให้ผู้ได้รับความเสียหายใช้สิทธิฟ้องคดีเพื่อเรียกค่าเสียหายอย่าง มีประสิทธิภาพ

1.4 ขอบเขตของการศึกษา

วิทยานิพนธ์นี้ศึกษาถึงปัญหาเกี่ยวกับการฟ้องคดีเพื่อเรียกค่าเสียหายทางแพ่งในคดี สิ่งแวดล้อม ลักษณะคดีสิ่งแวดล้อมโดยมีการศึกษาถึงแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับการฟ้องคดีเพื่อเรียก ค่าเสียหายทางแพ่ง ในคดีสิ่งแวดล้อม กฎหมายที่นำมาศึกษา เช่น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 และพระราชบัญญัติวัตถุ- อันตราย พ.ศ. 2535 เป็นต้น เหตุผลและความจำเป็นที่คดีละเมิดที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมควรแยกออก จากคดีละเมิดทั่วไปโดยมุ่งศึกษาถึงแนวคิด ทฤษฎีต่างๆ รวมทั้งหลักกฎหมายเกี่ยวกับการฟ้องคดี ทางแพ่งในคดีสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยและต่างประเทศ เพื่อนำผลการวิเคราะห์มาใช้ในการ ปรับปรุงกฎหมายต่อไป

1.5 วิธีดำเนินการศึกษา

ดำเนินการศึกษาโดยวิธีวิจัยเอกสาร (Document Research) ซึ่งได้ข้อมูลจากหนังสือ ตำรา บทความ งานวิจัย คำพิพากษาของศาล ตัวอย่างกฎหมาย โดยเป็นแนวทางของกฎหมายทั้งของ ประเทศไทยและต่างประเทศ เพื่อให้ทราบถึงสภาพปัญหาและนำมาวินิจฉัยเรียบเรียงเพื่อให้ง่ายต่อ การทำความเข้าใจ

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

1.6.1 ทำให้ทราบถึงสภาพปัญหา สาเหตุสำคัญของการฟ้องคดีเพื่อเรียกค่าเสียหายทางแพ่ง ในคดีสิ่งแวดล้อม

1.6.2 ทำให้ทราบถึงแนวคิด หลักเกณฑ์ ทฤษฎี ที่เกี่ยวกับการฟ้องคดีเพื่อเรียกค่าเสียหาย ทางแพ่งในคดีสิ่งแวดล้อมและความแตกต่างระหว่างคดีละเมิดทั่วไปและคดีละเมิดที่เกี่ยวกับ สิ่งแวดล้อม

1.6.3 ทำให้ทราบถึงการฟ้องคดีเพื่อเรียกค่าเสียหายทางแพ่งในคดีสิ่งแวดล้อม โดยเปรียบเทียบ
ของประเทศไทยและต่างประเทศ

1.6.4 ทำให้ทราบแนวทางแก้ไขปัญหาการฟ้องคดีเพื่อเรียกค่าเสียหายทางแพ่งในคดี
สิ่งแวดล้อม